

Mavi Vatan jako instrument geopolitycznej ekspansji Turcji: morze jako przestrzeń roszczeń i militarnej projekcji siły

KACPER JAGIELSKI

ORCID: 0009-0007-7775-5910

Uniwersytet Opolski

Wydział Nauk o Polityce i Komunikacji Społecznej

e-mail: haka.57a@gmail.com

Słowa kluczowe Turcja, Mavi Vatan, geopolityka, bezpieczeństwo morskie, neorealizm

Abstrakt

W artykule poddano analizie doktrynę Mavi Vatan („Błękitna Ojczyzna”), która jest centralnym filarem współczesnej strategii geopolitycznej Turcji, realizowanej w warunkach rosnącej asertywności państwa pod przywództwem Recepta Tayyipa Erdoğan. Głównym celem autora tekstu jest kompleksowe zbadanie genezy tej koncepcji, jej podstaw ideowych oraz sposobów wdrażania jej założeń w polityce morskiej, militarnej i dyplomatycznej Ankary. W toku rozważań podjęto próbę odpowiedzi na pytania o czynniki historyczne i prawnomiędzynarodowe kształtujące doktrynę, a także o stopień, w jakim redefiniuje ona relacje Turcji z sojusznikami z NATO oraz państwami sąsiednimi, zwłaszcza Grecją i Cyprzem. Postawiono tezę, że Mavi Vatan stanowi kluczowy, wielowymiarowy instrument geopolitycznej ekspansji, umożliwiający stopniowe przekształcanie akwenów Morza Śródziemnego, Egejskiego i Czarnego w przestrzeń trwałej projekcji siły militarnej, co prowadzi do znaczącej zmiany paradygmatu w regionalnej architekturze bezpieczeństwa. Weryfikację założeń oparto na analizie instytucjonalizacji roszczeń (m.in. memorandum z Libią z 2019 roku), korelacji modernizacji floty (program MİLGEM, TCG Anadolu) z asertywnością działań oraz na eskalacji dyplomacji przymusu. Wykorzystując paradygmat neorealistyczny oraz jakościową analizę źródeł, wskazano na proces transformacji Turcji w stronę asertywnego mocarstwa średniego, dążącego do uzyskania pełnej autonomii strategicznej w XXI wieku.

Mavi Vatan as an instrument of Turkey's geopolitical expansion: the sea as a space of claims and military power projection

Keywords Turkey, Mavi Vatan, geopolitics, maritime security, neorealism

Abstract

The article analyzes the Mavi Vatan (“Blue Homeland”) doctrine as a central pillar of Turkey's contemporary geopolitical strategy, implemented amidst the state's growing assertiveness under the leadership of Recep Tayyip Erdoğan. The primary objective of the paper is a comprehensive examination of the concept's genesis, its ideological foundations, and the methods of implementing its principles within Ankara's maritime, military, and diplomatic policies. In the course of the discussion, the study attempts to address questions regarding the historical and international legal factors shaping the doctrine, as well as the extent to which it redefines Turkey's relations with its NATO allies and neighboring states, particularly Greece and Cyprus.

The thesis posits that Mavi Vatan serves as a key, multidimensional instrument of geopolitical expansion, enabling the gradual transformation of the Mediterranean, Aegean, and Black Sea basins into a space for the sustained projection of military

power, leading to a significant paradigm shift in the regional security architecture. The verification of these assumptions is based on an analysis of the institutionalization of claims (including the 2019 memorandum with Libya), the correlation between naval modernization (the MİLGEM program, TCG Anadolu) and assertive actions, and the escalation of coercive diplomacy. Utilizing the neorealist paradigm and qualitative source analysis, the study highlights Turkey's transformation into an assertive middle power striving for full strategic autonomy in the 21st century.

Wprowadzenie

Turcja – położona strategicznie na styku Europy i Azji oraz dysponująca dostępem do kluczowych akwenów: Morza Czarnego, Egejskiego i Śródziemnego – zajmuje centralne miejsce w regionalnej architekturze bezpieczeństwa. Polityka Ankary, realizowana pod przywództwem prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan, odznacza się rosnącą asertywnością oraz dążeniem do redefinicji dotychczasowego układu sił, szczególnie w wymiarze morskim. Wyrazem tej strategii jest doktryna Mavi Vatan („Błękitna Ojczyzna”), stanowiąca jeden z filarów współczesnej geopolityki Turcji. Pozwala ona zrozumieć, w jaki sposób państwo to instrumentalizuje obszary morskie do artykulacji roszczeń terytorialnych oraz projekcji siły militarnej. Głównym celem pracy jest wielowymiarowe zbadanie genezy doktryny, jej podstaw ideowych i prawnych oraz sposobów implementacji w polityce zagranicznej, obronnej i dyplomatycznej Ankary. W tym kontekście podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jakie czynniki historyczne i prawnomiędzynarodowe przyczyniły się do powstania koncepcji Mavi Vatan? W jaki sposób jest ona operacjonalizowana poprzez rozwój przemysłu zbrojeniowego i dyplomację morską? W jakim stopniu jej realizacja wpływa na relacje Turcji z sojusznikami w NATO i państwami sąsiednimi – zwłaszcza Grecją i Cyprzem – wskazując potencjalnie na trwałą zmianę paradygmatu w tureckiej strategii bezpieczeństwa? Autor artykułu stawia tezę, że doktryna Mavi Vatan stanowi kluczowy instrument geopolitycznej ekspansji Turcji, umożliwiający stopniowe przekształcanie okolicznych akwenów w przestrzeń trwałej projekcji siły. Prowadzi to do znacznego przeobrażenia regionalnego ładu oraz generuje napięcia zarówno w relacjach z państwami sąsiednimi, jak i w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Weryfikacja postawionej tezy opiera się na trzech głównych przesłankach, służących tutaj jako dowody empiryczne. Pierwszą z nich jest instytucjonalizacja roszczeń, którą udowadnia badanie oficjalnych map oraz porozumień międzypaństwowych, czego flagowym przykładem jest memorandum (MoU) z Libią z 2019 roku. Druga to korelacja rozwoju technologii z rosnącą podmiotowością państwa, co widać wyraźnie na przykładzie programu modernizacji floty MİLGEM oraz wprowadzenia do służby jednostki TCG Anadolu. Całość uzupełnia trzecia przesłanka o eksploracji eskalujących działań dyplomacji przymusu, udokumentowana w rejestrze incydentów morskich, oraz manewrach wojskowych, takich jak ćwiczenia Mavi Vatan-2025. Materiał źródłowy wykorzystany w niniejszym opracowaniu obejmuje dokumenty strategiczne oraz teksty umów międzynarodowych. Kluczowe znaczenie mają również publikacje programowe samych twórców doktryny – admirałów Cema Gürdeniza oraz Cihata Yayciego. W warstwie metodologicznej artykuł osadzony jest w paradygmacie neorealistycznym. Nurt

ten, którego klasycznym przedstawicielem jest Kenneth Waltz, wskazuje na znaczenie struktury systemu międzynarodowego w kształtowaniu zachowań państw (Waltz, 1979). Uzupełniają go koncepcje neorealizmu defensywnego (Stephen Walt, Barry Posen), akcentującego dążenie do bezpieczeństwa, oraz ofensywnego (John J. Mearsheimer, Robert Gilpin), koncentrującego się na maksymalizacji siły i dominacji regionalnej. Pozwala to zrozumieć, jak państwa wykorzystują środki militarne i polityczne do osiągnięcia przewagi w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania globalne (Kaczmarek, 2015; Wasilewski, 2023). Zastosowanie triangulacji metodologicznej – łączenia analizy systemowej z metodą *case study* – zwiększa rzetelność wnioskowania i pozwala na wielowymiarową ocenę znaczenia Mavi Vatan. Należy przy tym zaznaczyć, że implementacja doktryny wpisuje się w szerszy proces transformacji tureckiej polityki zagranicznej: od regionalnego mediatora ku asertywnemu mocarstwu średniemu, dążącemu do uzyskania pełnej autonomii strategicznej. W tym ujęciu rozwój własnego przemysłu obronnego i uniezależnienie się od zewnętrznych dostawców technologii staje się fundamentalnym warunkiem sprawstwa politycznego w regionie. Tym samym Mavi Vatan przestaje być jedynie koncepcją teoretyczną admirałów, a staje się realnym fundamentem tureckiej racji stanu w XXI wieku, wymuszającym na sojusznikach z NATO rewizję dotychczasowych strategii wobec wschodniej flanki Sojuszu.

Doktryna Mavi Vatan

Przez większą część XX wieku turecka myśl strategiczna koncentrowała się na obronie lądowej (skupionej wokół zagrożeń ze strony ZSRR, Syrii i Grecji), co skutkowało marginalizacją domeny morskiej (Wasilewski, 2023). Rewizja tego defensywnego paradygmatu nastąpiła w odpowiedzi na odkrycia złóż surowców oraz dynamiczny rozwój technologii morskich (Chudziak, 2020). Odwołując się do tożsamości neoosmańskiej oraz teorii *Sea Power* Alfreda Mahana (Eberhardt, 2013), Ankara wypracowała autonomiczną strategię, stanowiącą fundament dążeń Turcji do uzyskania statusu mocarstwa regionalnego (Wasilewski, 2023; Wódka, 2022). Mavi Vatan („Błękitna Ojczyzna”) to geopolityczny projekt, którego celem jest wzmocnienie marynarki wojennej oraz rozszerzenie morskich stref jurysdykcyjnych – w tym wyłącznych stref ekonomicznych (EEZ) i szelfu kontynentalnego – na obszarach Morza Czarnego, Egejskiego i Śródziemnego. Termin ten symbolizuje przestrzeń o fundamentalnym znaczeniu strategicznym i ekonomicznym dla racji stanu. Pomysłodawcą koncepcji jest kontradmirał Cem Gürdeniz, który sformułował jej główne założenia w 2006 roku, postulując zwiększenie aktywności na morzach w celu ochrony bezpieczeństwa narodowego oraz sektora energetycznego. Początkowo koncepcja ta nie zyskała aprobaty rządzącej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP), która opierała politykę zagraniczną na teorii „strategicznej głębi” Ahmeta Davutoğlu (Niemiec, 2021b). Jednak po nieudanym puczu wojskowym w 2016 roku i ochłodzeniu relacji z Zachodem, Mavi Vatan stała się priorytetem. Kluczową rolę w jej implementacji odegrał kontradmirał Cihat Yaycı (2017), który przekształcił pierwotną ideę w szczegółową wizję polityczną, ostatecznie zaaprobowaną przez prezydenta. Yaycı wzbogacił doktrynę o argumentację z zakresu prawa morza, kwestionując prawo wysp greckich do posiadania pełnych stref ekonomicznych w bliskim sąsiedztwie tureckiego wybrzeża i kładąc

nacisk na zasadę naturalnego przedłużenia szelfu kontynentalnego Anatolii. Obecnie doktryna Mavi Vatan legitymizuje dążenia do suwerenności na obszarze około 460 000 km², wyznaczając ramy dla swobody operacyjnej państwa. Główne cele wyznaczone przez Cihata Yayciego obejmują:

- ochronę granic morskich i zabezpieczenie stref jurysdykcyjnych Turcji,
- zapewnienie dostępu do złóż gazu ziemnego we wschodniej części Morza Śródziemnego, co ma na celu uniezależnienie państwa od importu surowców,
- ograniczenie wpływów Grecji w bezpośrednim sąsiedztwie wybrzeża tureckiego (m.in. przez podważanie jurysdykcji wysp Samotraka, Rodos czy Samos), co argumentowane jest autorską interpretacją Traktatu w Lozannie z 1923 roku (Valliantos, 2024).

Polityczna Instrumentalizacja Doktryny Mavi Vatan

Po 2015 roku doktryna Mavi Vatan stała się fundamentem tureckiego dyskursu państwowego, służąc legitymizacji asertywnej polityki zagranicznej oraz ekspansji morskiej (Chudziak, 2020a; Yaycı, 2012). Prezydent Erdoğan wraz z dowództwem Sił Zbrojnych wykorzystują ją do uzasadniania kompleksowej modernizacji marynarki wojennej oraz przemysłu obronnego. Koncepcja ta stanowi również bazę dla prowadzenia działań badawczych – w tym misji statków sejsmicznych na spornych akwenach mórz Śródziemnego i Egejskiego – oraz wspiera aktywną dyplomację, dążącą do redefinicji granic morskich (Chudziak, 2020b; Gürdeniz, 2011). Ponadto doktryna pełni ważną funkcję symboliczną, wzmacniając dumę narodową w ramach narracji neoosmańskiej (Szałańska, 2024), przy jednoczesnej realizacji strategicznych celów gospodarczo-energetycznych. Celowe rozmieszczenie jednostek oraz ekspedycje poszukiwawcze umożliwiają Ankarze kontrolę nad szlakami transportowymi i efektywną eksploatację złóż węglowodorów we wschodniej części Morza Śródziemnego (Energetyka24, 2021). To wielowymiarowe sprzężenie aspektów politycznych, militarnych i ekonomicznych sprawia, że Mavi Vatan stanowi obecnie kluczowe narzędzie tureckiej polityki regionalnej (Chudziak, 2020a; Jagielski, 2024).

Podstawy prawne i geopolityczne Mavi Vatan

Doktryna Mavi Vatan opiera się na specyficznej interpretacji prawa międzynarodowego oraz subiektywnej ocenie układu sił w regionie. Jej ranga w polityce zagranicznej Turcji wynika z synergii argumentów prawnych, historycznych i strategicznych, które legitymizują asertywne działania państwa. W związku z tym, że Turcja nie ratyfikowała Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS), swoje stanowisko w kwestii delimitacji morskich stref jurysdykcyjnych opiera na własnej wykładni prawa zwyczajowego (Chudziak, 2020). Podejście to zapewnia Ankarze elastyczność niezbędną do kwestionowania roszczeń terytorialnych Grecji i Cypru. Kluczowe filary tureckiej interpretacji obejmują:

1. Prymat szelfu kontynentalnego: Turcja uznaje dno morskie za naturalne przedłużenie anatolijskiej płyty tektonicznej. W procesie wyznaczania granic Ankara stosuje zasadę proporcjonalności linii brzegowej, co stoi w bezpośredniej sprzeczności z preferowaną przez Grecję zasadą linii środkowej (*equidistance*).

2. Redefinicję statusu wysp: Ankara odmawia przyznawania pełnej Wyłącznej Strefy Ekonomicznej (EEZ) oraz szelfu kontynentalnego wyspom położonym w bliskim sąsiedztwie jej wybrzeża kontynentalnego (np. Kastellorizo). Z perspektywy krytycznej jest to próba degradacji statusu wysp z podmiotów generujących jurysdykcję morską do roli incydentalnych formacji lądowych. Choć jest to strategicznie korzystne dla Turcji, nie znajduje potwierdzenia w dominującym orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.
3. Spór o suwerenność Cypru: Turcja stoi na stanowisku, że Republika Cypryjska nie ma wyłącznej prerogatywy do samodzielnej delimitacji granic morskich bez uwzględnienia interesów Tureckiej Republiki Cypru Północnego (TRNC). Zgodnie z zasadą, że nigdy nie zostawia się swoich braci, Ankara wykorzystuje status państwa nieuznanego do blokowania procesów wydobywczych, argumentując, że chroni prawa społeczności tureckich Cypryjczyków.

W praktyce tureckie jednostki badawcze i okręty wojenne operują na obszarach spornych, co rząd w Ankarze prezentuje jako działania w pełni usankcjonowane (Chudziak, 2020). Podejście to jest jednak postrzegane przez społeczność międzynarodową – a zwłaszcza przez Ateny i Nikozję – jako realne zagrożenie dla stabilności oraz naruszenie międzynarodowego ładu morskiego.

Geopolityczne wymiary strategii

W Mavi Vatan morze jest definiowane jako przestrzeń suwerenności oraz pole rywalizacji o zasoby (Chudziak, 2020a; Yaycı, 2012). Założenia te można sprowadzić do czterech fundamentalnych filarów:

1. Integralność terytorialna: Akweny morskie traktowane są jako nierozdzielna część państwa, co wpisuje się w neoosmańską narrację o odrodzeniu potęgi regionalnej (Wasilewski, 2023).
2. Bezpieczeństwo energetyczne: Eksploatacja złóż gazu i ropy ma stanowić fundament suwerenności surowcowej oraz ograniczyć kosztowny import (Energetyka24, 2021).
3. Projekcja siły: Aktywna obecność marynarki wojennej służy legitymizacji roszczeń i przeciwdziałaniu ingerencjom zewnętrznym (Jagielski, 2025).
4. Funkcja tożsamościowa: Doktryna konsoliduje społeczeństwo wokół idei silnego państwa i dumy narodowej.

Współdziałanie prawa, wojskowości i geopolityki czyni z Mavi Vatan kompleksowy system (Chudziak, 2020a). Jednocześnie eskalacja roszczeń względem Grecji prowadzi do osłabienia spójności południowej flanki NATO. Turcja wykorzystuje doktrynę jako narzędzie balansowania wewnętrznego – budując własny potencjał militarny, dąży do uniezależnienia się od struktur sojuszniczych. Zmusza to pozostałych członków paktu (m.in. Francję) do zawierania dwustronnych sojuszków obronnych poza głównym nurtem Sojuszu, co bezpośrednio uderza w wiarygodność kolektywnej obrony. Równocześnie Unia Europejska staje przed dylematem: nałożenie dotkliwych sankcji grozi zerwaniem porozumienia migracyjnego, podczas gdy brak stanowczej reakcji podważa

wizerunek UE jako sprawczego aktora geopolitycznego. Sytuacja ta uwypukla podatność Brukseli na zewnętrzne naciski oraz brak spójnej wizji wobec asertywnych mocarstw regionalnych.

Morze jako przestrzeń ekspansji: studia przypadków

Doktryna Mavi Vatan znajduje praktyczne zastosowanie w działaniach Turcji na trzech kluczowych akwenach: Morzu Egejskim, wschodnim Morzu Śródziemnym oraz Morzu Czarnym. Każdy z nich pełni odmienną funkcję w strategii Ankary, tworząc spójny system projekcji siły.

Morze Egejskie – spór o suwerenność

Morze Egejskie to obecnie jeden z najbardziej zmilitaryzowanych obszarów wodnych świata, stanowiący centralny punkt sporów grecko-tureckich. W ramach realizacji założeń Mavi Vatan Turcja odeszła od dyplomatycznych protestów na rzecz aktywnego podważania *status quo*, wykorzystując następujące mechanizmy:

1. Kwestionowanie UNCLOS (Zasada Słuszności): Turcja konsekwentnie odrzuca prawo wysp (m.in. Kastellorizo, Rodos, Lesbos) do generowania pełnych wyłącznych stref ekonomicznych (EEZ). W paradygmacie neorealistycznym Ankara stosuje strategię przerywania greckiej ciągłości morskiej, forsując tezę, że wyspy te stanowią jedynie drugorzędne formacje leżące na tureckim szelfie kontynentalnym (Ulger, 2020).
2. Strategia *Brinkmanship* (balansowanie na krawędzi): Regularne naruszenia przestrzeni powietrznej oraz manewry marynarki wojennej (np. ćwiczenia „Denizkurdu”) nie są incydentami przypadkowymi. To celowa polityka projekcji siły, mająca na celu habituację (oswojenie) społeczności międzynarodowej z turecką obecnością w miejscach spornych oraz zniechęcenie Grecji do rozszerzenia wód terytorialnych do 12 mil morskich (Adamczyk, 2021; Gertik, 2022).

Nowość poznawcza w analizie tego przypadku polega na wskazaniu, że Turcja *de facto* redefiniuje pojęcie suwerenności. Podczas gdy argumentacja Aten opiera się na stabilności traktatowej (Lozanna 1923, Paryż 1947) i uniwersalizmie UNCLOS, wizja Ankary bazuje na dynamice sił i „nowej rzeczywistości geopolitycznej”. Turcja twierdzi, że traktaty z XX wieku nie przystają do obecnego układu sił, co stanowi radykalną reinterpretację historyczno-prawną. Systematyczne testowanie cierpliwości Grecji prowadzi do postępującej degradacji spójności NATO. Zamiast koncentrować się na zagrożeniach zewnętrznych, dwaj kluczowi członkowie paktu angażują zasoby we wzajemne odstraszenie. Generuje to „wyścig zbrojeń wewnątrz sojuszu” – podczas gdy Grecja modernizuje flotę, wykorzystując jednostki francuskie, Turcja rozwija własne niszczyciele w ramach programu TF-2000. W paradygmacie neorealistycznym sytuacja ta stanowi klasyczną egzemplifikację dylematu bezpieczeństwa.

Wschodnie Morze Śródziemne: energetyczny silnik doktryny

Wschodnia część Morza Śródziemnego przekształciła się w obszar intensywnej rywalizacji geopolitycznej po odkryciu bogatych złóż węglowodorów w basenach Lewantyńskim i Nilu (m.in. pola Zohr, Leviathan czy Aphrodite). Turcja, dążąc do przełamania energetycznej zależności od dostaw zewnętrznych, prowadzi asertywną aktywność poszukiwawczą przy użyciu własnej floty statków badawczych i wiertniczych (m.in.: Oruç Reis, Yavuz, Fatih oraz Abdulhamid Han). Jednostki te, eskortowane zazwyczaj przez okręty marynarki wojennej, poruszają się na obszarach spornych, do których prawo roszczą sobie Cypr i Grecja, co generuje stałe napięcia w relacjach z państwami Unii Europejskiej oraz Izraelem (Chudziak, 2020; Energetyka24, 2021). Ankara uzasadnia te działania koniecznością ochrony praw Turków cypryjskich oraz prawem do wyłącznej strefy ekonomicznej (EEZ), wyznaczonej zgodnie z zasadą naturalnego przedłużenia szelfu kontynentalnego Anatolii (Spancerska, 2021). Zakup i modernizacja własnej floty głębokomorskich statków wiertniczych pozwoliły Turcji na prowadzenie operacji całkowicie niezależnie od zachodnich koncernów naftowych. W tym ujęciu aktywność poszukiwawcza pełni funkcję wielowymiarową: służy nie tylko interesom gospodarczym, ale stanowi fundamentalny element legitymizacji doktryny Mavi Vatan. Operacje wiertnicze mają charakter manifestacyjny – stanowią sygnał gotowości do militarnej ochrony roszczeń oraz demonstrację statusu Turcji jako mocarstwa, które nie dopuszcza do marginalizacji swoich wpływów i ograniczenia ich do roli peryferyjnej w obrębie wąskich wód przybrzeżnych (Adamczyk, 2021; Chudziak, 2020). W efekcie wschodnie Morze Śródziemne stało się poligonem dla tureckiej polityki kreowania nowej rzeczywistości regionalnej, gdzie gaz ziemny traktuje się nie tylko jako surowiec, ale przede wszystkim jako narzędzie redefinicji mapy wpływów w regionie.

Morze Czarne – zasoby i bezpieczeństwo

Morze Czarne zajmuje ważne miejsce w tureckiej strategii bezpieczeństwa i jest akwenem, na którym doktryna Mavi Vatan przybiera postać defensywnej hegemonii. W przeciwieństwie do Morza Egejskiego, tutaj granice morskie Turcji są w większości uregulowane, co pozwala Ankarze skoncentrować się na kontroli szlaków transportowych oraz eksploatacji potwierdzonych zasobów (Całus i in., 2025). Znaczenie tego obszaru gwałtownie wzrosło po odkryciu ogromnego pola gazowego Sakarya w 2020 roku. Eksploatacja tych złóż jest dla Ankary projektem prestiżowym, stanowiącym praktyczną implementację postulatów Błękitnej Ojczyzny dotyczących niezależności energetycznej. Turcja systematycznie wzmacnia tu swoją obecność militarną, modernizując infrastrukturę portową i intensyfikując obecność nowoczesnych jednostek na akwenie, co wpisuje się w strategię balansowania wobec wpływów Rosji (Wódka, 2021). Do najważniejszych instrumentów tureckiej dominacji należą:

1. Konwencja z Montreux: Ankara rygorystycznie wypełnia rolę „strażnika cieśnin” (Bosfor i Dardanele). Po 2022 roku pozwoliło to na skuteczne ograniczenie obecności okrętów wojennych państw spoza regionu, co *de facto* wzmocniło pozycję Turcji jako głównego rozgrywającego w basenie Morza Czarnego.

2. Dyplomacja regionalna: Współpraca z Rumunią i Bułgarią (np. w ramach inicjatyw rozminowywania) oraz wielowymiarowe wsparcie dla Ukrainy umacniają status Turcji jako gwaranta stabilności na styku Europy Wschodniej i Bałkanów (Całus i in., 2025; IES, 2023).

W efekcie Morze Czarne stanowi dla Turcji obszar, gdzie doktryna Mavi Vatan realizowana jest w sposób najbardziej kompleksowy – skutecznie łącząc narodowy potencjał militarny z pragmatyczną dyplomacją i sukcesami.

MoU Turcja–Libia (2019)

Memorandum o porozumieniu (MoU) w sprawie delimitacji obszarów morskich, podpisane w listopadzie 2019 roku między Turcją a libijskim Rządem Zgody Narodowej (GNA), ustanawia szeroki korytarz morski łączący wybrzeża obu państw. Wytoczona strefa przecina dotychczasowe roszczenia Grecji i Cypru do wyłącznych stref ekonomicznych (EEZ), co wywołało głęboki kryzys dyplomatyczny (Euronews, 2019; PISM, 2020). Choć dokument ten jest wysoce kontrowersyjny w świetle prawa międzynarodowego, Ankara skutecznie wykorzystuje go jako narzędzie legitymizacji swoich dążeń oraz wzmocnienia pozycji negocjacyjnej wobec państw regionu i Unii Europejskiej (IENE, 2020). Kluczowe skutki podpisania memorandum obejmują:

1. Blokadę projektu EastMed: Dzięki wyznaczeniu granicy morskiej prostopadłej do planowanej trasy gazociągu, Turcja zyskała instrument do paraliżowania tej strategicznej inwestycji, uzależniając jej realizację od zgody Ankary (IENE, 2020).
2. Mobilność i głębię strategiczną: MoU znacząco zwiększa swobodę operacyjną tureckiej marynarki wojennej, tworząc bezpieczny korytarz dla działań w Afryce Północnej oraz ułatwiając logistyczne wsparcie dla sił tureckich w Libii.
3. Fundament Mavi Vatan: Porozumienie stanowi najbardziej spektakularną realizację doktryny Błękitnej Ojczyzny. Łączy dyplomację, autorską interpretację prawa oraz militaryzację polityki zagranicznej w celu trwałej redefinicji mapy wpływów (PISM, 2020; Peace & Security, 2020).

W efekcie memorandum z 2019 roku przekształciło Turcję z gracza izolowanego w głównego hegemon regionalnego, kontrolującego przestrzeń strategiczną wschodniego basenu Morza Śródziemnego. Zmieniło to trwale układ sił, wymuszając na Unii Europejskiej oraz państwach basenu lewantyńskiego do napisania na nowo swoich planów energetycznych i obronnych.

Militarna realizacja Doktryny Mavi Vatan

Realizacja Mavi Vatan polega na militaryzacji polityki zagranicznej i wykorzystaniu marynarki jako narzędzia presji dyplomatycznej. Kluczowym elementem tej strategii są wielkoskalowe manewry, jak ćwiczenia Mavi Vatan-2025, które integrują lotnictwo i systemy bezzałogowe do symulacji konfliktów na trzech morzach jednocześnie (MSB, 2025). Działania te podnoszą zdolności Turcji do ochrony własnych stref oraz wymuszania ustępstw w negocjacjach (Özdemir, 2025). Fundamentem tej sprawności jest dynamiczny rozwój rodzimego sektora obronnego:

1. Autonomia technologiczna (Program MİLGEM): Budowa korwet typu Ada oraz okrętów podwodnych klasy Reis (typ 214 TN) z napędem AIP stanowi fundament tureckiej niezależności. Ważnym krokiem ma być w pełni autorski projekt MILDEN, który zapewni Ankarze całkowitą suwerenność technologiczną w domenie podwodnej (SSB, 2023).
2. Systemy bezzałogowe i uderzeniowe: Wprowadzenie rodzimych torped AKYA, pocisków Atmaca oraz dronów morskich ULAQ zmienia układ sił w regionie. Flagową jednostką stał się TCG Anadolu – pierwszy na świecie lotniskowiec przeznaczony dla dronów uderzeniowych (Turkish Navy, 2023).

Inwestycje te umożliwiają Turcji prowadzenie samodzielnych misji ekspedycyjnych. Wyzwaniem pozostają jednak wysokie koszty zbrojeń oraz utrzymująca się zależność od wybranych technologii zagranicznych (Naval Institute Proceedings, 2024).

Morze jako narzędzie nacisku dyplomatycznego

Turcja wykorzystuje domenę morską oraz potencjał swojej marynarki wojennej jako kluczowe narzędzia polityki zagranicznej. W literaturze przedmiotu działania te określa się mianem dyplomacji przymusu (*coercive diplomacy*) lub dyplomacji kanonierek (*gunboat diplomacy*) (CIMSEC, 2025). Do głównych mechanizmów wywierania presji należą:

1. Eskorta jednostek badawczych: Okręty wojenne towarzyszą statkom poszukiwawczym i wiertniczym na spornych akwenach (flagowym przykładem była misja Oruç Reis w 2020 r.). Taka demonstracja siły sygnalizuje determinację Ankary w egzekwowaniu roszczeń morskich, wymuszając bezpośrednią reakcję Grecji oraz Cypru (PISM, 2020).
2. Regularne manewry o wysokiej skali: Rozległe ćwiczenia floty (np. manewry Mavi Vatan, angażujące w 2019 r. ponad 100 jednostek) pełnią funkcję odstraszającą i propagandową. Dowodzą one wysokiej gotowości operacyjnej oraz zdolności do prowadzenia działań w wielu obszarach strategicznych jednocześnie (Turkish Minute, 2022).

Obecność tureckiej floty na newralgicznych obszarach pozwala Ankarze zyskać przewagę w rozmowach dotyczących delimitacji stref ekonomicznych oraz dostępu do zasobów energetycznych, często bez konieczności podejmowania otwartych działań militarnych (PISM, 2020). Należy jednak zaznaczyć, że dyplomacja przymusu oparta na założeniach Mavi Vatan niesie ze sobą znaczące ryzyko strukturalne. Stała obecność licznej siły wojskowej na niewielkim akwencie (takim jak Morze Egejskie) zwiększa prawdopodobieństwo przypadkowego starcia, które może wymknąć się spod kontroli decydentów w Ankarze i Atenach. To sprawia, że w tureckiej strategii morze jest instrumentem skutecznym, ale obciążonym ekstremalnym ryzykiem politycznym (CIMSEC, 2025).

Rywalizacja z Grecją i Cyprem

Rywalizacja z Atenami i Nikozją stanowi sedno doktryny Mavi Vatan, gdzie teoretyczne założenia o morskiej potędze zderzają się z twardą rzeczywistością:

Fundament sporu prawnego: Ankara, nie będąc stroną UNCLOS, kwestionuje prawo greckich wysp (m.in. Kastellorizo) do posiadania pełnych stref ekonomicznych. Forsuje własną wykładnię prawa zwyczajowego, opartą na „zasadzie słuszności”, według której wyspy leżące na tureckim szelfie nie powinny generować EEZ (Adamczyk, 2018; Security Forum, 2023).

1. Mechanizm dylematu bezpieczeństwa: Roszczenia Ankary napędzają zbrojenia Grecji (zakup myśliwców Rafale i fregat Belharra) oraz zacieśnianie jej sojuszy z USA i Francją. W optyce Ankary rozbudowa bazy w Aleksandropolis jest interpretowana jako próba militarnego okrążenia Turcji (Michalski, 2023).
2. Wymiar surowcowy: Turcja wykorzystuje marynarkę do fizycznego blokowania statków badawczych wynajętych przez Cypr. Wysyłanie własnych jednostek wiertniczych (np. Abdülhamid Han) pod osłoną fregat ma uniemożliwić budowę regionalnej infrastruktury (gazociąg EastMed) bez zgody Ankary (PAP, 2024).
3. Taktyka „szarej strefy”: Regularne naruszanie przestrzeni powietrznej oraz agresywne manewry morskie służą utrzymaniu permanentnego napięcia. Turcja dąży do „zmęczenia” przeciwnika i wymuszenia na społeczności międzynarodowej roli mediatora, co ma w perspektywie doprowadzić do renegocjacji *status quo*.

Konflikt interesów w NATO i UE

Implementacja Mavi Vatan generuje napięcia podważające spójność południowej flanki NATO. W optyce neorealistycznej to klasyczny dylemat bezpieczeństwa: Turcja i Grecja, mimo formalnego sojuszu, postrzegają swój potencjał morski jako zagrożenie egzystencjalne. Rywalizacja o akweny zmusza Kwaterę Główną NATO do odgrywania roli stałego mediatora, co paraliżuje wspólne planowanie obronne w basenie Morza Śródziemnego (PISM, 2020; OSW, 2023). Równolegle Unia Europejska mierzy się z konfliktem między solidarnością członkowską a pragmatyzmem. Choć Bruksela potępia tureckie operacje jako naruszenie prawa międzynarodowego, doktryna Mavi Vatan okazuje się skutecznym narzędziem nacisku. Kreując stan permanentnego kryzysu, Ankara wymusza na UE kompromisy – Bruksela często wybiera współpracę w kwestiach migracyjnych i antyterrorystycznych kosztem twardej obrony norm UNCLOS (Michalski, 2023). Ostatecznie Mavi Vatan służy redefinicji relacji Turcji z Zachodem. Ankara świadomie wykorzystuje pęknięcia w strukturach euroatlantyckich, by pozycjonować się jako autonomiczny biegun siły. Tradycyjną solidarność sojuszniczą zastępuje twarda licytacja interesów narodowych, wsparta bezpośrednią projekcją siły militarnej.

Energetyczny wymiar strategii

Doktryna Mavi Vatan stanowi fundament dążeń Turcji do niezależności energetycznej i redukcji uzależnienia od surowców z Rosji czy Iranu. Kontrola nad akwenami Morza Czarnego i Śródziemnego stała się warunkiem autonomii strategicznej państwa. Sukces na polu Sakarya (Morze Czarne) potwierdził słuszność tego zwrotu, umożliwiając realną dywersyfikację miksu zasobowego (PISM, 2020; OSW, 2023). Wschodnie Morze Śródziemne pozostaje jednak obszarem

konfrontacji. Wobec inicjatyw wykluczających Ankarę (jak *EastMed Gas Forum*), Mavi Vatan służy jako narzędzie wymuszania zmiany układu sił. W związku z obecnością floty wiertniczej pod osłoną marynarki, Turcja skutecznie blokuje konkurencyjne projekty (np. gazociąg *EastMed*), demonstrując, że żadna inwestycja w regionie nie powstanie bez jej akceptacji. Z perspektywy neorealizmu asertywność ta pozwala Turcji pełnić funkcję głównego korytarza energetycznego dla Europy, co zwiększa jej wagę w relacjach z UE. Spory o szelf przekształciły się w rywalizację o strategiczną dominację nad bezpieczeństwem energetycznym całego basenu Morza Śródziemnego (Michalski, 2023).

Podsumowanie

Doktryna Mavi Vatan stanowi wieloaspektowy instrument geopolityczny, który w pełni potwierdza tezę artykułu: przekształca ona akweny morskie w przestrzeń asertywnych roszczeń i militarnej projekcji siły. Integrując cele strategiczne, prawne oraz energetyczne, „Błękitna Ojczyzna” służy ugruntowaniu pozycji Turcji jako autonomicznego bieguna siły w basenach mórz Śródziemnego, Egejskiego i Czarnego (Aksan, 2021; Aras, 2020). Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie wniosków końcowych. Ankarę odeszła od klasycznej „suwerenności traktatowej” na rzecz „suwerenności dynamicznej”. Odrzucając stabilność wynikającą z XX-wiecznych porozumień oraz uniwersalizm konwencji UNCLOS, Turcja oparła swoje roszczenia na aktualnym potencjale militarnym, traktując morze jako integralne przedłużenie terytorium państwowego. Skuteczność doktryny jest bezpośrednio skorelowana z autonomicznym rozwojem rodzimego przemysłu obronnego. Wdrożenie autorskich systemów (programy TF-2000, MİLDEN, TCG Anadolu) umożliwiło prowadzenie niezależnej „dyplomacji kanonierek”, co drastycznie podniosło koszt ewentualnej konfrontacji dla rywali regionalnych (Hale, 2013; Kourtellis, 2021). Realizacja Mavi Vatan stanowi trwały dylemat bezpieczeństwa wewnątrz NATO. Asertywność Turcji wymusza na państwach takich jak Grecja i Francja tworzenie doraźnych koalicji, co kruszy fundamenty kolektywnej obrony i uwypukla strategiczną bezsilność Unii Europejskiej wobec mocarstw stosujących grę o sumie zerowej (Öniş, Kutlay, 2020). Doktryna pełni istotną funkcję wewnętrzną – wzmacnia poczucie jedności narodowej i integruje społeczeństwo wokół narracji o odrodzeniu mocarstwa, co legitymizuje ekspansywny kurs polityczny niezależnie od podziałów partyjnych (Borkowski, 2021). W ostatecznym rozrachunku sukces Mavi Vatan będzie zależał od zdolności państwa do udźwignięcia wysokich kosztów zbrojeń oraz przełamania technologicznej zależności od podmiotów zagranicznych (Naval Institute Proceedings, 2024). Niezależnie od tych barier, doktryna stała się trwałym elementem tureckiej strategii bezpieczeństwa. Jej konsekwencje będą odczuwalne w nadchodzących dekadach, wymuszając na społeczności międzynarodowej uznanie rzeczywistości, w której Turcja nie jest już jedynie członkiem sojuszy, lecz autonomicznym hegemonem regionalnym (Rudzińska, 2021; Wódka, 2022).

Bibliografia

- Adamczyk, A. (2017). Quo Vadis Turcja – koniec europejskiego kierunku w polityce zagranicznej Turcji? *Rocznik Integracji Europejskiej*, 11, 145–167.
- Ananicz, S. (2015). *Samotność w cnoie. Ideologia nowoturecka w polityce zagranicznej Turcji*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Bógdał-Brzezińska, A. (2009). *Mocarstwowość w teorii stosunków międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Brzeziński, Z. (2024). *Wielka szachownica. Geostrategia amerykańskiego przywództwa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Całus, K., Michalski, A., Nowinowski, J., Tarociński, J. (2025). *Rumunia, Bułgaria i Turcja w regionie Morza Czarnego: więcej współpracy?* (Komentarze OSW nr 676). Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-06-26/rumunia-bulgaria-i-turcja-w-regionie-morza-czarnego-wiecej> (26.06.2025).
- Chudziak, M. (2020). *Gra o Morze Śródziemne: Turecka ofensywa dyplomatyczna*. Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW). <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-09-15/gra-o-morze-sroziemne> (15.09.2025).
- Chudziak, M. (2020a). *Turcja: konfrontacyjna polityka na Morzu Śródziemnym*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-08-12/turcja-konfrontacyjna-polityka-na-morzu-sroziemnym> (12.08.2025).
- Chudziak, M. (2020b). *Eskalacja sporu turecko-greckiego z unijnymi sankcjami na horyzoncie*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-09-10/eskalacja-sporu-turecko-greckiego-z-unijnymi-sankcjami-na-horyzoncie> (10.09.2025).
- Czaputowicz, J., Haliżak, E. (red.) (2014). *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych założenia i zastosowania badawcze*. Warszawa: Scholar.
- Dahl, M. (2019). Polityka zagraniczna Turcji – uwarunkowania wewnętrzne subiektywne. *Studia Orientalne*, 2 (15), 55–78.
- Dahl, M. (2020). Wybrane czynniki kształtujące turecką politykę zagraniczną. *Nowa Polityka Wschodnia*, 1 (24), 211–230.
- Defence24 (2025). *Turcja potwierdza zaangażowanie w Górskim Karabachu*. <https://defence24.pl/geopolityka/turcja-potwierdza-zaangazowanie-w-gorskim-karabachu> (23.09.2025).
- Domańska, K. (2025). *Turcja szantazuje Grecję. W tle spór o słynne wyspy*. Wprost. <https://www.wprost.pl/swiat/10732735/turcja-szantazuje-grecje-w-tle-spor-o-slynnne-wyspy.html> (29.10.2025).
- Government of Turkey (2019). *Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Turcji.
- Górecki, W., Chudziak, M. (2021). *(Pan)turecki Kaukaz. Sojusz Baku–Ankara i jego znaczenie regionalne*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-02-01/pan-turecki-kaukaz-sojusz-baku-ankara-i-jego-znaczenie> (1.02.2025).
- Kuś, Ł. (2022). *Korytarz Transkaspijski strategicznym projektem Turcji i państw Azji Środkowej*. IntermodalNews. <https://intermodalnews.pl/2022/05/12/korytarz-transkaspijski-strategicznym-projektem-turcji-i-panstw-azji-srodkowej/> (12.05.2025).
- Łoś, R. (2017). *Soft power we współczesnych stosunkach międzynarodowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Mearsheimer, J.J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. Nowy Jork: W.W. Norton & Company.
- Milszewski, J. (2025). *Turcja rośnie w siłę na morzu*. GospodarkaMorska.pl. <https://www.gospodarkamorska.pl/turcja-rośnie-w-sile-na-morzu-ceny-za-bosfor-w-gore-budowa-kanalu-stambulskiego-postepuje-66519> (4.10.2025).
- Niemiec, J. (2017). Kierunki oddziaływania Turcji wobec wyzwań regionalnej integracji politycznej w XXI wieku. *Annales – Sectio M*, 2, 151–167.
- Niemiec, J. (2024). „Błękitna ojczyzna” – nowa doktryna tureckiej polityki zagranicznej. (Komentarz nr 75). Instytut Nauk o Polityce i Stosunkach Międzynarodowych UJ. <https://zbn.inp.uj.edu.pl/documents/92718966/141790378/Niemiec+J.+Komentarz75/> (28.05.2025).
- Nowak, W. (2025). *Pivot na Południe? Turecka strategia morska w XXI wieku*. <http://www.phwin.pl/Archiwum/2021/XXII-04-Nowak-Pivot.pdf> (5.10.2025).

- Rösler, J. (2020). Turcja – w procesie ewolucji od mocarstwa regionalnego do wielkiego mocarstwa. *Alcumena*, 1 (22), 161–180.
- Smoleń, K. (2020). *Geostrategiczne położenie Turcji w XXI wieku*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Spancerska, A. (2025). *Turecki sektor zbrojeniowy jako narzędzie polityki zagranicznej*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM). <https://www.pism.pl/publikacje/turecki-sektor-zbrojeniowy-jako-narzedzie-polityki-zagranicznej> (1.10.2025).
- Szkudlarek, M. (2015). Turcja w Unii Europejskiej – realna perspektywa czy polityczna fikcja? *Przegląd Zachodni*, 4 (357), 304–326.
- Tomczyk, G. (2025). *Bułgaria, Rumunia i Turcja razem rozminują Morze Czarne*. Farmer.pl. <https://www.farmer.pl/fakty/bulgaria-rumunia-i-turcja-razem-rozminuja-morze-czarne-zapraszaja-do-wspolpracy-inne-kraje,140186.html> (23.10.2025).
- Vallianatos, E. (2024). *The Blue Homeland of Turkey Threatens War Against Greece*. CounterPunch. <https://www.counterpunch.org/2024/05/14/the-blue-homeland-of-turkey-threatens-war-against-greece/> (14.05.2025).
- Waltz, K.N. (1979). *Theory of International Politics*. Nowy Jork: McGraw-Hill.
- Wasilewski, K. (2023). *Sen o potęgze. Neoosmanizm w polityce zagranicznej Republiki Turcji*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Wasilewski, K. (2023). *Turecka polityka morska w XXI wieku: Od defensywy do hegemonii*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Wojciuk, A. (2010). *Dylemat potęgi – praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wódka, J. (2013). *Polityka Zagraniczna „nowej” Turcji Implikacje Dla Partnerstwa transatlantyckiego*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Wódka, J. (2016). *Turecka polityka zagraniczna w ujęciu realizmu neoklasycznego*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN – Wydawnictwo Trio.
- Wódka, J. (2019). *Polityka zagraniczna średniej potęgi. Turcja jako studium przypadku*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Yaycı, C. (2022). *Blue Homeland: A Strategic Vision* (Oficjalna strona Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi). <https://www.turkdegis.com/en/publications/blue-homeland> (15.09.2025).
- Yaycı, C. (2024). *Mavi Vatan „Bir Harita i Jedna Doktryna” / BLUE HOMELAND: A Book of a Map and a Doctrine*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zarychta, S. (2016). Strategiczne znaczenie Morza Czarnego w kontekście znaczenia regionalnego i euroatlantyckiego. *Przegląd Geopolityczny*, 15, 9–24. <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2016/05/Zarychta-S-Strategiczne-znaczenie-Morza-Czarnego.pdf>.
- Zięba, R., Bieleń, S., Zajac, J. (2015). *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Zürcher, E.J. (2013). *Turcja: Od sultanatu do współczesności*. Tłum. M. Abramowicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Cytowanie

Jagielski, K. (2026). Mavi Vatan jako instrument geopolitycznej ekspansji Turcji: morze jako przestrzeń roszczeń i militarnej projekcji siły. *Acta Politica Polonica*, 2 (60), 71–83. DOI: 10.18276/ap.2026.61-05.